

25.91x29.07	1	54	עמוד	גלריה - הארץ	14/02/2025	93126255-3
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790						

ירושלים, 1974. להיות חלק מהעולם הגדול צילום: William Karel / Gamma-Rapho / Getty Images

היה במצוקה עצמה כדי להוליד את המחאה; הפנ- תרים פעלו בהמשך למחאות קודמות נגד אפליית המזרחים, לרבות מהומות ואדי סאליב ב-1959. פרקים אחרים בספר אינם מפורטים מספיק ולא תמיד מדויקים. את האמריקניזציה בצבא פרנקל מדגים רק באמצעות החלפת מטוסי המי- ראז' הצרפתיים בפנטומים; את ראשית האמריקניזציה בפוליטיקה הישראלית הוא מאתר במסע הבחירות הראשון של שלמה להט לראשות העיר תל אביב. זה לא מדויק; טדי קולק עשה זאת לפ- ניו בירושלים. פרנקל כותב משהו על יחסיו של יצחק רבין עם ריצ'רד ניקסון, אך לא מרחיב מס- פיק בניתוח הויקה בין יחסי ישראל-ארה"ב ובין האמריקניזציה של ישראל. חלקה של ארה"ב בהעמקת הכיבוש בשטחים, לרבות סיפוח והק- מת התנחלויות, כמעט לא מוזכר בספר. חסר גם דיון ממצה בחלקה של אמריקה בהתפתחות הת- קשורת הישראלית או ביחסים מגדריים.

בהקשר זה בולטת נקודת התורפה של הספר: כמקובל בהיסטוריוגרפיה האקדמית, פרנקל מג- ביל את הסיפור שלו לתקופה קצרה מדי – פחות או יותר בין מלחמת ששת הימים למלחמת יום כיפור. פה ושם הוא מציין שגם לפני ואחרי כן היו כאן השפעות אמריקאיות, אבל ההקשר ההיסטו- רי של התופעה חסר.

שנים רבות לפני שהפנתרים השחורים הסעי- רו את ישראל, ישב בעיירה פלונסק שבפולין נער יהודי בשם דוד גרין וקרא בעברית את "אוהל הדוד תום" של הסופרת האמריקאית הארייט ביצ'ר סטואו. אפליית השחורים קוממה אותו. כמו מי- ליוני יהודים מזרח-אירופיים אחרים היו לו קרובים שהיגרו לאמריקה; רבים מהם הציפו את עירות מוצאם במכתבים נלהבים ששיבחו את ה"גאלדענע מדינע". לימים התיישב גרין בארץ ישראל, שינה את שמו לבן-גוריון, ושנים אחדות לאחר מכן הוג- לה לארצות הברית. התבגרותו אל העולם המודר- ני וחוויות שהותו באמריקה עיצבו במידה רבה את אישיותו והשקפת עולמו גם כמנהיג פוליטי.

התנועה הציונית שייכה את עצמה מלכתחילה אל "המאה האמריקאית", כפי שציין גם הרצל ב"מדינת היהודים". החוויה הציונית בארץ ישראל שיקפה כמה מיסודות האידיאולוגיה הקיומית האמריקאית, לרבות הגירה המונית והתיישבות במרחבי ארץ לא נודעת, תוך גיבוש "כור היתוך לאומי" ובמק- רים אחדים גירוש האוכלוסיה המקומית. כמו באמריקה, גם בארץ ישראל זו היתה בעיקרה חוויה עירונית.

בשנות ה-50 ישראלים רבים ראו אפוא באורח החיים האמריקאי אידיאל נכסף. לרבים מהם היו באמריקה קרובים ששלחו להם חבילות מזון, בעי- קר בתקופת הצנע; אני גיליתי בתוך כך לראש- נה את טעמה של חמאת בוטנים. כמו נערים רבים לבשתי מכנסי ג'ינס, גידלתי בלורית בסגנון אל- ביס, בפורים התחפשתי ל"קובו" והתמכרתי למוזיקה האמריקאית שליוותה את שידורי רדיו רמאללה. כל זה קדם במידה רבה למסגרת הזמן של הספר הזה.

הנה יסוד לכרך המשך, שיכול להיות מרתק לא פחות מקודמו. אפשר לפתוח אותו בסיפור של "שלום עכשיר", אולי התופעה האמריקאית החשובה ביותר שידעה הפוליטיקה הישראלית עד ימי נתניהו. בימיו העמיקה התלות בארצות הברית יותר מאי פעם. השפעתה על החיים בי- שראל מתבטאת בימים אלה בין השאר בגל חדש של ביטויים אמריקאיים שהתנחלו בשפה העב- רית, הרבה יותר מבעבר; ביי פאר יותה. ■

כשהגזוז הפך לקוקה קולה

עוז פרנקל כתב ספר מרתק על האמריקניזציה של ישראל, אלא שהוא מוגבל לתקופה קצרה מדי וחסר הקשר היסטורי

עיון

תום שגב

אפריל 1968, ימים אחדים לפני יום העצמאות ה-20, התפנה ראש הממשלה לוי אשכול מכל עיסוקיו כדי לקבל במע- מד חגיגי את בקבוק הקוקה קולה הראשון שיוצר בישראל. כמה ימים אחר כך החלו שי- דורי הטלוויזיה הישראלית, ובכך עברה ישראל שני שלבים מכריעים בדרכה אל הוזהה האמ- ריקאית. זה סיפור מרתק, שרק לעיתים רחוקות זוכה למקום הראוי לו בתולדות המדינה.

לא קל לאתר השפעות זרות על מאפיינים וע- רכי יסוד לאומיים; לא פעם מדובר בתופעות רב- גניות ואף עתירות ניגודים וסתירות פנימיות. זה נכון גם בכל הקשור לאמריקניזציה של ישראל. מרשה פרידמן קידמה בארץ את המודעות הפמי- ניסטית; מאיר כהנא את הכהניזם. טל ברודי קי- דם כאן את הכדורסל והגאוה הלאומית; שלמה קרליבך את הקישטש הדתי. כולם באו מאמריקה.

נראה שעוז פרנקל – היסטוריון החי בא- מריקה, מרצה באוניברסיטת ניו סקול היוק- רתית בניו יורק – התלבט לא מעט במהלך עבודתו על הספר הזה. הוא כותב היטב, אוהב סיפורים טובים עם גיבורים ססגוניים, וממעט לכפות על קוראיו הכללות סוציולוגיות מופ- שטות. הסיפור שלו קולח, אך פה ושם נראה שלא לגמרי נוח לו איתו: את גלי הצריכה הפרטית ששטפו את ישראל (בעיקר אחרי מלחמת ששת הימים) ואת שפע המחזות המו- זיקליים שיוכחו מברודוויי, למשל, הוא מתאר

הגולה" שאפיינה את האתוס הישראלי כעבה פה ושם היו שהתקוממו על האמריקניזציה בת- רבות וראו בה כניעה לשטחיות קלוקלת. העובדה ששניים מצאצאי דור המייסדים הציוני, יעל דיין ועמוס קולק, כתבו את הרומנים שלהם באנגלית, תוארה כסכנה תרבותית, כמעט בגידה. אבל הס- פרות הישראלית פרחו, ואף התיאטרון והבידור הקל: "איי לייק מייק" לא ניצח את הגשש החיוור.

Coca Cola, Black Panthers, and Phantom Jets: Israel in the American Orbit, 1967-1973
Oz Frankel
Stanford University Press, 392 pp

גם כמה מלבטי הוזהה החברתית בישראל פרנקל מייחס להשפעת ארצות הברית. בתוך כך הוא מרחיב בספורם של הפנתרים השחורים. אין הסכמה בשאלה מי הציעו לצעירי המצוקה המרו- קאית בירושלים את שמה של התנועה. אין ספק שהוא הושפע מתנועת המחאה של שחורים רדי- קלים, חלקם אלימים ואף אנטישימים, שפעלו אז באמריקה. פעילים חברתיים, חלקם ילידי ארצות הברית, סייעו לפנתרים ברוח השמאל האמריקאי החדש, בעיקר בתחום הגימיקים של יחסי הצ- יבור. אך ספק אם נכון לכלול את המאבק הזה בין גילויי האמריקניזציה של החברה הישראלית. די

בנימה כמצמחה-משהו כ"קולוניזציה" אמרי- קאית, כמעט השתלטות וזה. אך התמונה הכללית העולה מספרו חד-מש- מעית: הישראלים השתוקקו להיות חלק מה- עולם הגדול בהנהגת אמריקה, בעיקר בסוף שנות ה-60 ובשנות ה-70. פתאום כולם נוכרו שהם צריכים מקררים חשמליים ומכונות כבי- סה ושואבי אבק, ואם אלה כבר היו להם, שכ- נעו את עצמם שאינם יכולים לחיות בלי מוגנים ו"מטבחים אמריקאיים" עם מדיחי כלים.

ב-1962 פחות מ-5 אחוזים ממשקי הבית היש- ראליים החזיקו מכונת פריטת; ב-1975 עלה מס- פרם על 30 אחוזים. גם איכות החיים השתפרה. מנהיגים חברתיים ופוליטיים כמעט בכל תחום, לרבות הרפואה, המדע והחינוך האקדמי, רכ- שו את השכלתם באוניברסיטאות יוקרה אמרי- קאיות, וחלקם עתידים היו להוביל את ישראל אל עידן ההייטק. בתוך כך ניתקה האמריקניזציה את ישראל מרוב עקרונותיה הסוציאלי-דמוקרטיים שהנחו אותה בראשיתה, וגברה הנטייה להעמיד במרכז ההוויה את האדם היחיד, ברוח האינדיבי- דואליזם האמריקאי.

הסיפור על חדירת האמריקניזציה לחיי היומיום עומד במרכז הפרק הראשון, שהוא המ- רתק ביותר בספר. ישראל מצטיירת בו כמעט כפרבר יהודי בשיקגו. מעניין גם הפרק העוסק בהשפעת אמריקה על הבידור הישראלי. הצלח- תו של "כנר על הגג" (1965) שיקפה לא רק את איכות ההפקה של גיורא גודיק ואת פלאי התר- גום של דן אלמגור, אלא מצטיירת אצל פרנקל גם כחלק מרתק מגל פתאומי של הוזהות עם עכרם היהודי של רוב הישראלים, ניגוד בולט ל"שילית